

Megtartó vagy összetartó erő-e ma a nyelv vagy a hagyomány – vagy a hovatarozás köteléke? Ezzel a kérdéssel fordultunk a szlovák nyelv érintettségében vagy teljességében élő művészekhez, kutatókhoz. Íme válaszaik.

A nemzetnek, annak kultúrájának megtartó ereje a nyelv.

A kulturális értékek globalizálásánál sokkal helytállóbbak azok a törekvések – a világ értékelésében is –, amelyek a nemzeti tradíciókra, sajátosságokra építenek.

A magyarságba asszimilálódott nemzetiségek eredetien termékenyítették meg a magyar kultúrát. Az anyanemzetből több évszázada kivált és magyar földön letelepedett emberek nyelvük és hagyományaik őrzése mellett összetartóak voltak, az idők folyamán mégis egybeolvadtak a befogadó nemzettel, és beszédük archaikus tájnyelvvé vált.

Az újabb és újabb generációk már jobban beszélték a befogadó nemzet nyelvét, mint az anyanyelvüket a hovatarozás természetessége miatt.

Kialakult a kettős identitástudat, amikor az asszimilálódott nemzetiségek örömmel ápolják származásuk tradícióit, de anyanyelvükké a befogadó nemzet nyelve vált.

Így ma már nem nyelvi kérdés a nemzetiséghez való tartozás, hanem inkább érzelmi, ezért a hovatarozás nyelvi alapon történő feszegetése könnyen nacionalista felhangot kaphat.

Újra megtanulni a nyelvet viszont már több a nemzetiséghez való tartozás becsületénél, mivel a világban való tájékozódás elengedhetetlen követelménye.

Ezüst György

Honnan jöttél, mik a gyökereid? A szűkebb pátriára értve számomra mindig a forrást is jelenti. Nógrád megye–Salgótarján–Sámsonháza (nagyszüleim, szüleim szülőföldje). Ezek gyermekkorom helyszínei.

Én már második generációs diplomás vagyok. Apám még beszélt szlovákul, de az iskolában ezt kevésbé értékelték, s így engem nem köteleztek szlovák nyelvtanulásra. Passzív szókincsem van, elég sokat értek, de beszélni szinte semmit nem tudok.

Emberileg mégis a mai napig egy Sámsonházára összeállított koncertemből kapok, hiszen a koncertből nőtt ki először az a szándék, hogy a sámsonházi gyerekek javára, majd a Sámsonházáért Alapítvány létrejöjjön! A mai napig ennek égisze alatt a Szlovák Napokat minden évben megrendezik.

Koncertanyagomból lemez lett, s majdnem minden nagyváros székesegyházában, dómokban elhangzott. Legutoljára a határon túlra, a nagyváradi bazilikába is eljutott.

Számomra ezt jelenti az a tudat, hogy honnan indultam, miben gyökerezett nagyszüleim s azok őseinek múltja, történelme.

Kukely Júlia

Ha a kérdés valamiféle lényegi megkülönböztetés, fontossági sorrend megállapítására kívánja ösztönözni a válaszadót, a felelet nem lesz egyértelműen fekete-fehér.

Fontosságát tekintve ugyanis mindhárom tényező tudaterősítő és megtartó erejű. A hagyományápolás jelentős része nem képzelhető el a nyelv ismerete és használata nélkül, így tehát a kettő – nem is beszélve most a szokás-, hiedelem- és a népviseleti hagyományokról – szorosan összefügg egymással. Mindkettőhöz igazán és erősen azonban az olyan ember kötődik, aki nem vesztette el kapcsolatát a nemzetiségi közösségével.

Jómagam, így hetvenegy évesen – felmérések, tapasztalatok és személyes bensőm által sugallt érzések alapján – úgy hiszem, hogy a legerősebb megtartó erő a közösséghez tartozás érzése.

Jakab Róbertné

Először a palimpszesztus-hasonlaltal akartam élni, amikor a nemzeti és nyelvi tudat jellegéről kérdezett a szerkesztőség, ám némi habozás után a pergamentre írt, majd róla eltávolított és újra ráírt szöveg(ek)et részben vagy egészben megőrző hártya helyett egy mai világunkhoz közelebb álló képpel szeretném megjeleníteni azt a fenomént, amit emberi tudatnak nevezünk, és amely kiiktathatatlan a kérdés megválaszolásából. Így kötöttem ki – inkább botcsinálta egyszerű fölhasználóként, semmint flott szakemberként – a számítógép lemezeinek nem túl költői, ám világunkban annál jelenvalóbb képénél, hogy ez legyen segítségemre annak megragadásában, amit kora gyermekkoromtól fogva tapasztaltam, amiben felnővekedtem. Talán szerencsétlenség, talán szerencse mindez, ám minden bizonnyal érdemes némi megfontolásra.

Amikor bekapcsolom a számítógépet, nálamnál a kezelésében jártasabb gyermekeimtől el tudván sajátítani néhány fogást, nem kis büszkeséggel jelentem, hogy képes vagyok megjeleníteni a „sajátgép” ikont, és mindig izgalommal és csodálattal tölt el a számos lemez és memória, amely rendelkezésemre áll ilyenkor. Választhatok a hajlékony és a merev között, a benti és kinti között, hozzácsatlakoztathatok továbbiakat stb. És minél bonyolultabb a kapcsolat, annál hatékonyabban szolgál nekem.

Kora gyermekkorom magyar nyelvű eszmélődését az ország északkeleti csücskében, Kazinczy pátriájában mindig is árnyalta, ha apámmal szülőfalujába tettünk látogatást. Ilyenkor mindig elcsodálkoztam, nagyszüleim milyen nehézkesen formálták ajkukon a magyar szavakat, míg a ruszin dialektust természetesen pergő gyorsasággal használták mindennapi életükben. Ekkortól fogva számítom azt, hogy tudatom komputeréhez csatlakozott egy külső, egyelőre még érthetetlen törvényszerűségeknek engedelmeskedő nagyapai-nagyanyai nyelv és tudat. Néhány év múltán ez újabb egységgel bővült, amikor a szlovák iskola diákjaként – ezzel kapcsolatban némi magyarázattal tartozom: a kor szellemében még a legkisebbek is a náluk még kisebbek bekebelezésén fáradoztak, úgyhogy a néhány ruszin falut a szlovák nemzetiségi szervezet és oktatás nyelte le –, nos, szlovák iskolásként én magam kerültem nagyszüleimhez hasonló helyzetbe, amikor e furcsa szláv nyelv szavainak hangalakjaival

küszködtem. Ezt a korántsem egyszerű nyelvi és tudati helyzetet a félig brassói szász családból származó anyai tudat komplikálta tovább, amelynek eredményeként első tudatos és önálló gimnáziumi cselekedetemként beiratkoztam a Fáklya-klub kihelyezett német nyelvtanfolyamára – mindvégig azzal az elszánt céllal, hogy egyszer majd szót értek a Heidelberg közelében élő tantékkal. (Érre huszonöt évvel később került sor, egyetlenegy alkalommal, de megérte.)

A nyelvi és nemzeti önazonosság-tudat tehát, amelyre ily módon részben akaratlanul, részben akarattal szert tettem, csak a palimpszesztus vagy a sokféle memóriával, háttérrel, lemezzel rendelkező számítógép hasonlatával írható le. Arról, hogy mindez hogyan befolyásolta a személyes fejlődésemet, melyek voltak a hátrányai és előnyei, helyhiány miatt nem ildomos szólnom. De hogy magyarként, szlovákként, németként, ruszinként, ha tetszik, lehet élni, ha többféle nyelvben, kultúrában, tudatban való beágyazottsággal képes az ember létezni, arra élő példával szolgálhatok. Ennek az egésznek így, együtt van meg a bája és igazsága. Bármiféle megcsonkítása, rombolása csak személyiség-roncsolás árán volna lehetséges. Visszafelé nem vezet út. Egyvalami azonban elképzelhető még: *újabb* egységekkel való bővítése.

Kiss Szemán Róbert

A közösségképző identitások összetevői egyénenként és generációnként is változnak. A múlt század elején eme egyéni és közös identitások alapját a társadalmi hovatartozás mellett a közös nyelv, a közös hagyomány, illetve az egy régióban való jelenlét képezte. A nagyobb közösségen – nemzet, állampolgárok összessége – belül a kisebb egységek, kisebb társadalmi csoportok ezek szellemében szerveződtek. Meghatározó jelentősége elsősorban a közös nyelvnek volt, tekintve, hogy a közös kultúra, közös hagyományok csak olyan közösségekben alakulhattak ki, amelynek tagjai képesek voltak megérteni egymást, gondolataikat megosztani egymással.

A nemzetállamok egységesítési törekvései az idők során először és koncentráltan éppen ezért a nyelveket, a nemzetállamon belül kisebbségben maradt közösségek nyelvét támadták és támadják. Elsősorban az állam által ellenőrzött területeken, mint például az oktatás és – paradox módon – az egyházi élet. E két komponensen keresztül jut el a legkönnyebben az állam, a központosító, egységesítő politika a családi nyelvhasználatig, annak befolyásolásáig.

Magyarországon ez a folyamat a két világháború közötti időszakban játszódott le. Domináns nyelvű az ország valamennyi közösségében a magyar nyelv vált. A történelmi kisebbségek közéletéből eredeti nyelvjárásaik eltűnőben vannak, így valóban helyénvaló a kérdés, képes-e még egyáltalán befolyásolni a nyelv az egyén hovatartozását, illetőleg meghatározó eleme-e az egyéni identitásnak a nyelv, amelyet kizárólagosan vagy legalábbis domináns módon használ. Kérdéses továbbá az is, hogy a hagyományok, a közös tradíciók ismerete, adott esetben részbeni gyakorlása képes-e betölteni azt a közösségképző szerepet, amelyet korábban a nyelv és a hagyományok közösen játszottak.

A 2001. évi népszámlálás során furcsa jelenséget figyelhattunk meg. Az önmagukat egy-egy kisebbséghez tartozónak vallók száma nagymértékben meg-

haladta az egyes kisebbségi nyelveket anyanyelvüknek tekintők számát, illetve a kisebbségi kultúrákhoz kötődő egyének száma mindkét említett mutatónál magasabb volt. Ez egyrészt arról tanúskodik, hogy a nyelvvesztés felgyorsult, lényegében a befejezés fázisába érkezett, ugyanakkor – ez talán a rendszerváltást követő (politikai) identitásválság eredménye – az egyes kisebbségi közösségekből származók keresik a visszautat, alapot keresnek saját identitásuknak, és ezt a legkönnyebben szüleik, nagyszüleik identitásában, kultúrájában, hagyományáiban találják meg.

E jelenség kialakulása részben egybeesik a kisebbségi önkormányzatiság megjelenésével. Kisebbségi önkormányzatok, átvéve a korábban alakult, korábban aktív, ám az idők során lendületüket veszített kisebbségi egyesületek, szervezetek közösségépítő szerepét, elsősorban olyan településeken alakultak, amelyeken egy-egy közösség korábban jellemzően jelen volt, illetve amelyeken a kisebbség kultúrája, nyelve, egyházi és családi hagyományai nem ismeretlenek. A kisebbségi önkormányzatok lehetőségei a közösségek szervezésére, aktivizálására korlátozott anyagi lehetőségeik ellenére is jócskán meghaladják a korábbi önszerveződésekét, így szélesebb körben képesek eljutni a közösséget alkotó, annak szűkebb magjához, illetve szélesebb bázisához tartozó személyekhez. Összefogásuk céljával rendszeres hagyományápoló rendezvényeket tartanak, amelyek keretében a kisebbségi nyelv ugyan megjelenik, ám azok számára is érthetőek az ott történtek, akik ezt a nyelvet már nem értik. Elsősorban ilyen rendezvényeken találkozhatunk a kisebbség nyelvén énekelő, szavaló előadókkal, akik azonban már egymás közötti kommunikációra nem használják a kisebbségi nyelvet. Közös csoport- és közösségképző alapjuk a közösségi kultúra, a hagyományok.

Ezzel lényegében meg is válaszoltam a címben feltett kérdést. A kisebbségek körében általános érvényű, hogy a nyelv mint a közösségi hovatartozás ismérve szinte teljesen a háttérbe szorult, kivéve egy egyre szűkebb, jórészt értelmiségi, illetve idősebb korú, folyamatosan fogyó réteget, amivel párhuzamosan megnőtt a jelentősége a hagyományok ápolásának, a kultúrához, elsősorban annak népi rétegeihez való kötődésnek.

Nem tudhatjuk azonban, hogyan hat a modern kultúra a magukat ma még kisebbségi közösségekhez tartozók jövőjére. Kérdéses, hogy az archaikus népi kultúra, az évszázados hagyományok egyáltalán mennyire maradhatnak fenn egy olyan közösségben, amely nyelvében, modern kultúrájában már egy más nyelvű közösséghez tartozik. Véleményem szerint a mai kettős kötődés, amelyben az egyén még kapcsolódik egy inkább már csak nyomokban ismert kultúrához, az azt hordozó közösséghez, emellett pedig a napi kulturális igényeit javarészt már nem ebből a nyelvi és kulturális közegből elégíti ki, néhány évtized múltán teljes egészében eltűnik. A kérdés csupán az, mi váltja majd fel: kizárólagosan az átvett, a környező többség nyelvén megélt kultúra, vagy egy globális, teljességgel idegen nyelvű és hagyományú modern civilizációs kötődés, amely már megtagadja a hagyományait, elszakad eredeti nyelvétől, és felolvad a nagyobb egységhez való tartozás mámorában.

Paulik Antal